

HISTÒRIA

JAUME MUÑOZ JOFRE

Retrat d'una ciutat en flames

El magnífic llibre No diguis res, de Patrick Radden Keefe, explica amb la distància i la ponderació necessàries el conflicte d'Irlanda del Nord, oferint-nos un mirall per reflexionar sobre la violència i les ferides no tancades a l'estat espanyol.

Per a qualsevol persona que hi hagi posat un peu, Belfast és una ciutat que impressiona profundament. El motiu de l'impacte no és precisament la seva inexistent bellesa arquitectònica ni el fet de trobar-s'hi un accent impossible de la llengua anglesa, sinó el clima que s'hi respira encara avui en dia. Belfast —i per extensió la resta de l'Ulster— és un territori en guerra somorta, una ciutat amb muralles interiors que separen les dues comunitats que hi estan greument enfrontades —els catòlics proirlandesos i els protestants lleialistes al Regne Unit. Fins avui en dia disposàvem de bons llibres d'història que explicaven el conflicte (amb una menció especial pels de Brian Feeney) i de diverses bones pel·lícules (*En el nom del pare*, 1993; '71, 2014) i novel·les (com *Milkman*, d'Anna Burns, o *Retorn a Killybegs*, de Sorj Chalandon) que ens permeten una aproximació als *Troubles* que han marcat Irlanda del Nord, però cal celebrar l'aparició del llibre *No diguis res*, de Patrick Radden Keefe, per la nova mirada que ha sabut donar a aquesta temàtica i per la profunditat amb què ho ha fet.

No diguis res és un llibre d'història que es llegeix com una novel·la, ja que gràcies a l'encomiable tasca de documentació del seu autor —l'aparell crític del llibre ocupa noranta pàgines— la selecció dels protagonistes a través dels quals s'estructura el relat enganxa el lector i li permet entendre àgilment una problemàtica molt complexa. En efecte, resseguint l'itinerari vital de diversos personatges secundaris però molt significatius al llarg de gairebé cinc dècades, se'ns permet viure *des de dins* l'evolució d'uns fets (que es poden resumir estadísticament en 3.700 morts i 50.000 explosions de 1969 al 2007) que han marcat generacions senceres.

És, doncs, a través de la vida d'assassins, víctimes, presos, familiars de desapareguts, delators, excombatents, *velles glòries* i desplaçats que entenem en què van consistir els *Troubles*, en un plantejament arriscat però plenament reeixit que defu-

ig una explicació acadèmica clàssica de la història política del període però que l'explica magníficament.

UNA HISTÒRIA DE VIOLÈNCIA

Estructurat en tres parts, el llibre se centra primer l'esclat de la violència a Irlanda del Nord, per tractar després la repressió cap als membres de l'IRA i, finalment, les vies de reparació i memòria des de la firma dels acords de pau de 1998. D'aquesta manera, el text comença situant-se a l'any 1969, quan una jove generació de catòlics va provar d'iniciar una protesta inspirada en els moviments pels drets civils que estaven tenint lloc arreu del món en entendre que vivien en una situació de discriminació sistemàtica respecte dels protestants. Organitzant protestes pacífiques, aquell jovent denunciava la manca d'oportunitats en comparació amb una comunitat que els doblava en nombre d'habitants (1 milió de protestants, 500.000 catòlics) i que acaparava el poder polític, les millors feines i habitatges. Però de seguida, la resposta violenta de la comunitat protestant, liderada pel reverend Ian Paisley i secundada per la mateixa Policia Reial de l'Ulster (RUC, per les sigles en anglès), va fer fracassar aquest plantejament.

En conseqüència, la generació filla de membres històrics de l'Exèrcit Republicà Irlandès (IRA, per les sigles en anglès) va crear una escissió d'aquest moviment que va passar a ser coneguda com l'IRA Provisional (els *provos*, en argot de l'època), amb una estratègia diferenciada de l'organització dels seus *pares*, l'IRA Oficial (els *stickies*), però amb uns objectius coincidents —sent el principal la unificació de l'Ulster amb la República d'Irlanda.

Però com dèiem més amunt, la particularitat del llibre de Keefe rau en el fet que no explica la història de l'IRA a partir d'explicacions conceptuals o anàlisis de textos programàtics, sinó narrat com van viure tot plegat algunes de les persones que hi estaven involucrades. Així, entenem el pas vertiginós de la protesta pacífica a l'activitat terrorista a través del

Patrick Radden
KEEFE

No diguis res

Traducció de

Ricard Gil

Barcelona:

Edicions del

Periscopi, 2020,

574 p., 22,90 €

cas de dues germanes, Dolours i Marian Price, filles d'un antic membre de l'IRA i en aparença estudiants modèliques, que van passar de ser apedregades pels protestants durant la pacífica Marxa sobre Derry (gener 1969) a esdevenir expertes assaltadores de bancs i consumades assassines, fins al punt d'acabar formant part d'un comando d'elit dins l'organització, dirigit per Gerry Adams, conegut com els *Unknowns* («els Desconeguts»).

És seguint vides com la de les germanes Price que comprem la transversalitat de la implicació en la causa de l'IRA dins la societat catòlica nord-irlandesa. Descubrim l'expertesa de dones anònimes a l'hora de fer desaparèixer armes; els sistemes rudimentaris d'alerta (com fer que la canalla piqués amb tapes metàl·liques d'escombraries sobre el paviment dels carrers) per avisar de l'arribada de policia o soldats britànics als barris catòlics; l'existència d'amagatalls i drecceres arreu, en un sistema conegut per la majoria dels habitants però indetectable a simple vista, etc.

Més enllà de les germanes Price, que esdevenen un immillorable fil conductor al llarg del llibre, també coneixem les miserables condicions de vida del moment a través de la família McConville, víctima en tota regla del conflicte. És a través seu que entenem els factors que han permès que una col·lectivitat tan gran col·labori de manera directa o indirecta (per convenciment o per por a les represàlies) en un tipus de lluita que feia dècades que es trobava en l'absoluta marginalitat, malgrat que aquesta família fos també víctima de l'IRA. Concretament, se'n explica el cas d'una vídua i els seus deu fills que malviuen a un dels edificis icònics de Belfast i del conflicte —Divis Flats, un complex gegantí de pisos que vorejaven la condició d'infrahabitatge— després d'haver d'abandonar casa seva per culpa dels atacs de l'altre bàndol als seus barris i de patir diversos problemes d'ocupacions de cases entre famílies de desplaçats.

Jean McConville amb la seva família. Fotografia: Doubleday

Seguint la història dels McConville ens assabentem de les pèssimes condicions de la gran majoria d'edificis, amb parets que semblaven de paper, on el fred s'escolava quan volia i on era impossible mantenir cap intimitat, alhora que se'ns planteja un dels temes principals del llibre: la importància de saber guardar silenci en una societat tradicional com la nord-irlandesa i en un context d'enfrontaments com el que es vivia —una qüestió sobre la que tornarem més endavant.

Malgrat que l'autor centra el seu relat sobretot en els membres i les víctimes civils de l'IRA, al llibre també s'explica el disseny i aplicació de les tàctiques per fer front per part de l'exèrcit britànic, que va jugar un paper molt diferent de l'esperat per la població catòlica. I és que en un primer moment les forces armades havien sigut rebudes per la població local amb l'esperança que pacifiquessin la situació, però no només no van complir aquestes expectatives, sinó que van tenir un paper cabdal en la repressió de la lluita proirlandesa i en el suport als grups paramilitars *lleialistes* i a la policia nord-irlandesa que s'hi enfrontaven —amb episodis tan icònics com el *Bloody Sunday* de 1972, en què tretze participants, incloent-

hi menors, d'una manifestació pacífica pro-drets civils van ser assassinats per l'exèrcit britànic i gairebé una trentena més ferits de bala, malgrat que tots ells anaven desarmats. Combinant, doncs, una política d'enfrontament directe i de bastiment d'una eficient xarxa de confidents, l'exèrcit britànic no va aconseguir debilitar d'entrada la causa dels catòlics, però sí empresonar-ne gran part de les seves primeres espases —entre ells Gerry Adams.

D'entre el gran nombre de presoners que es van fer, la narració se centra en les figures de Brendan Hughes, un dels principals assassins de l'IRA, les germanes Price i d'altres que els van acompanyar en una protesta cada cop més pujada de to des de dins de la presó. Una de les reivindicacions principals dels *provos* presos era que no se'ls considerés presos comuns, ja que ells no es consideraven terroristes sinó membres d'un exèrcit i sol·licitaven que se'ls tractés com a presos polítics. Així, les presons de l'Ulster van començar-se a omplir a partir de 1976 de reclusos que rebutjaven vestir-se amb l'uniforme d'intern i es tapaven només amb una manta (per això van ser coneguts com els *blanketmen*), en un desafiament que va incrementar-se el 1978 en implantar una vaga d'higiene i, en uns quants casos, en

vaga de fam, a causa de la qual a principis de la dècada de 1980 van acabar morint una desena de presos (entre ells, Bobby Sands) i molts més van quedar amb seqüeles de per vida (com Dolours Price), davant la inacció del govern de Margaret Thatcher.

Tot i que Sands aparegui en el llibre només en ocasió de la seva mort, la seva figura és molt més rellevant per a la història d'Irlanda del Nord del que pugui semblar a primer cop d'ull. En efecte, aquest jove membre de l'IRA va ser el primer *provo* en ser elegit membre del Parlament britànic, en una jugada orquestrada per Gerry Adams que buscava aconseguir un cop d'efecte a escala global —fer visible, com va acabar passant, que tot un parlamentari era deixat morir d'inanició pel govern britànic. I tot i que en aquesta primera ocasió la via de la política parlamentària s'emprengués només simbòlicament, aquesta no deixava de ser la primera pedra del camí que Adams aniria marcant progressivament per a solucionar la causa nord-irlandesa, cons-

cient del rebuig creixent entre la població de l'Ulster i la divisió interna dins l'organització que la política d'accions terroristes a gran escala empresa per l'IRA —a la mateixa Belfast, com el Divendres Sagnant de 1972, però també a Anglaterra— havia anat generant.

Així doncs, l'esgotament de la via violenta —després d'una lenta assumptió que el triomf de la causa irlandesa no seria immediata— va dur Adams a explorar la via de la política parlamentària. President del partit nacionalista irlandès Sinn Féin ['Nosaltres sols'] des del 1983, any en què va esdevenir diputat del Parlament del Regne Unit, Adams va passar des d'aquell moment a negar la seva pertinença a l'IRA —malgrat que, com prova el llibre, la seva implicació fins aleshores havia sigut absoluta, ocupant una posició molt alta dins l'organització i negociant amb les autoritats britàniques en nom seu en diverses ocasions durant la dècada de 1970. Aquesta negació, necessària per fer creïble el seu viratge estratègic, va generar un com-

preensible desassossec entre els seus antics companys i amics dins l'organització terrorista, que en molts casos havien comès crims per ordre seva. I és, precisament, la melangia de tots aquells que van ser deixats enrere pel nou rumb dels esdeveniments una de les grans protagonistes de la darrera part del llibre, centrada en el llegat memorial de l'IRA a partir dels acords de pau de Divendres Sant de 1998, així com en les reparacions rebudes per les víctimes del conflicte.

LA DISTÀNCIA NECESSÀRIA

Al llarg de tot el llibre, però sobretot del seu darrer apartat, constatem com n'és de difícil poder fer una mirada enrere ponderada sobre la història de l'IRA. I aquest és precisament un dels grans èxits del llibre de Patrick Radden Keefe, redactor del *New Yorker*, que gràcies a la distància física i emocional respecte del seu objecte d'estudi pot oferir-ne una lectura equànime. I és que el fet que aquest llibre s'hagi escrit des d'Amèrica és un ingredient clau perquè hagi

Mural dedicat a Kieran Nugent, membre de l'IRA provisional, a Belfast, on també apareix Brendan Hughes. Fotografia: Ricard Canellas/Flickr

podria veure la llum en les condicions que ho ha fet, lluny de les pressions que hauria rebut si hagués provat de fer aquesta recerca al lloc dels fets. Significativament, i de tots els títols possibles, l'estudi es titula així —tot manllevant un vers de Seamus Heaney sobre el conflicte de l'Ulster— per explicar el clima de silenci imposat que es vivia en una societat tradicional i marcada històricament per la pobresa com és la nord-irlandesa i, més concretament, en un context de lluita armada contra el Regne Unit, en què qualsevol paraula de més podia ser extremament comprometedora.

Al llarg del relat, constatem l'odi cap als delators (els *touts*) que es respira encara ara a Belfast, exemplificat en el passat en casos com el de la víctima de la maledicència Jean McConville o en el present cap als antics membres de l'IRA que van prestar-se a ser entrevistats secretament per començar a confegir un fons de testimonis orals sobre la història de l'organització i dels *Troubles* —en un fons protegit que, significativament, va decidir-se que s'ubicaria a la universitat nord-americana Boston College.

Però si la distància física és important, el factor definitiu per a l'elaboració d'un producte com aquest és la distància emocional de l'autor cap al tema. Tal com ens explica ell mateix, Keefe va néixer el 1976 —quan els *Troubles* feia anys que estaven en dansa— i es va criar en una barriada de les ciutats amb més aflluència d'immigrants irlandesos del món com és Boston, Massachusetts. Detallant els seus records d'infància, l'escriptor fa referència als crespons negres en record als terroristes morts als pubs i a les col·lectes en punts de reunió de la comunitat irlandesa per als *nois* (és a dir, l'IRA), però no manifesta una adhesió emocional a la temàtica des de petit —ben al contrari, no agafa un interès genuí sobre aquesta història fins a l'edat adulta. És per això que pot donar veu a assassins i víctimes sense caure en el maniqueisme ni posar-se de part de ningú.

La mirada neutra amb què està fet el llibre pot dur a l'equívoc de pensar que està escrit en contra de Gerry Adams. Però tot i que queda clar el seu cinisme i es constata la quantitat de cadàvers a l'armari que ha generat el seu recorregut vital i polític, s'explicita la importància d'aquesta figura perquè s'arribés a un acord de pau a Irlanda del Nord.

Precisament, la mirada neutra —l'objectivitat sempre és impossible— amb què està fet el llibre pot dur a l'equívoc de pensar que està escrit en contra de Gerry Adams, però penso que una lectura reposada del text ens prova que no és així. Tot i que queda clar el seu cinisme i es constata la quantitat de cadàvers a l'armari (en el sentit figurat i literal de l'expressió) que ha generat el seu recorregut vital i polític, sobretot a les pàgines finals del relat s'explicita la importància d'aquesta figura perquè s'arribés a un acord de pau a Irlanda del Nord i s'iniciés un camí cap a una convivència mínimament correcta entre totes dues comunitats.

En resum, Keefe opta per explicar-ho tot sobre un personatge al qui, per la seva rellevància històrica i el seu caràcter de mite vivent, molts haurien simplement retratat de manera hagiogràfica. A *No diguis res*, però, es va més enllà i es mostra fins a quin punt són sacrificats i la quantitat de fidels a una causa que es perden pel camí en els canvis de rumb històric, sense deixar de recordar com d'arriscada era l'aposta per la pau d'Adams ni deixar de posar en valor el seu encert —que només s'ha començat a veure compromès, tal com anticipa l'escriptor en aquest llibre, pel Brexit, al passar-se a considerar desemparada la comunitat protestant dins d'Irlanda del Nord.

CODA: PER A QUAN UN NO DIGUIS RES A L'ESPANYOLA?

En ocasió de la mort de Julen Madariaga, Sebastià Alzamora publicava un article («Madariaga, la història que no sabem», *Ara*, 6/4/21) on es feia una pregunta inevitable després

d'acabar la lectura de *No diguis res*. Si bé a Irlanda del Nord fa anys que es treballa cap a un camí de pacificació i s'han fet esforços lloables per explicar amb equidistància els *Troubles* —en aquest sentit, és molt recomanable visitar la part que s'hi dedica al Museu de l'Ulster, a Belfast—, a Espanya un horitzó com aquest sembla avui en dia encara molt llunyà o, directament, inversemblant pel que fa a la història d'ETA i del conflicte basc, de la qual encara ens queda tantíssim per saber. No deixa de ser-ne un mal símptoma el fet que la novel·la *Patria*, de Fernando Aramburu (qualificada per Alzamora com a «subproducte»), sigui, segons el relat imperant, el llibre més equidistant sobre aquest tema. Però molt pitjor és la incapacitat del món polític i acadèmic per explorar camins reals cap a la pau i la reconciliació dins l'estat espanyol, acceptant el canvi d'etapa i abandonant la demnització i la humiliació constant de l'adversari derrotat. *No diguis res* ens ensenya que hi ha altres camins possibles. ■